

לפרשת בא – תשע"ו

לידת הזהות הישראלית

אביעזר וייס

"החודש הזה לכם" פותח ואומר הפסוק המפורסם בפרשת השבוע "בא". "לכם" אומר הנצי"ב מוולוז'ין "לישראל ולא לאומות העולם. וציווה הקב"ה לנו לנהוג ממנו המניין (כלומר: לספור ממנו) למען ידעו אדם מישראל כי העיקר הוא צורתו המיוחדת **ולא צורה האנושית שבכל אדם.**"

המילה "לכם" נושאת אפוא את המשמעות המרכזית. היא אומרת שחודש זה מאפיין את הזהות היהודית המיוחדת.

הנצי"ב מסביר שהתאריך שבו נברא הדבר הוא המשמעותי ביותר מבחינות עיצוב זהותו, לכן לגבי העולם כולו התאריך הקובע הוא ראש השנה או חודש תשרי בכלל, שאז הוא נברא. אבל בחודש ניסן נבראה בריאה חדשה: **בחודש ניסן נוצר בראשונה סגולת עם ישראל ביציאת מצרים.** "יציאת מצרים היא אפוא המרכיב החשוב בזהות הישראלית, שנוצרה בחודש הזה. חשוב להדגיש שעל פי משנת הנצי"ב מדובר על "צורה מיוחדת", כלומר זהות נפרדת. הגדרת היהודי אינה "היהודי הוא אדם המשתייך ללאום היהודי" אלא "היהודי הוא יהודי". על כן, כדי לעצב זהות נבדלת על הישראלי למנות מחודש ניסן, החודש שבו נבראה זהותו הנבדלת.

הנצי"ב מוולוז'ין היה ער מאד להתפתחויות הרוחניות בתקופתו. יחסו להשכלה היה מורכב, וכך גם יחסו לציונות המתפתחת. בהדגשת הזהות הנפרדת של העם היהודי יש הד סמוי לפולמוס נוקב שהתקיים באותה תקופה ביהדות וחדר אף לתוך כתלי ישיבת וולוז'ין – זה הפולמוס נגד ההשכלה והחילון וההתבוללות שכרוכים בעקביה. סיסמת ההשכלה הייתה "היה אדם בצאתך ויהודי באוהליך" (יל"ג). סיסמה דומה חרת יוסף קלאוזנר מעל משקוף ביתו: "יהדות ואנושיות" – כאילו הן תרתי דסתרי. הגדרת היהודי של אישים אלו קובעת שהיהודי הוא בראש ובראשונה אדם ככל האדם ולו מאפיינים ייחודיים כיהודי. הנצי"ב, שידע היטב מי יושב בשורות שלפניו (הוא רואה שם את ביאליק ואת ברדיצ'בסקי וגם את הרב קוק ועוד רבים), אומר למעשה כך: האנושות – כבודה במקומה מונח ואיני מזלזל בה. איני מפגין בוז להומניזם (האנושיות) ולתרבות הכללית. יש "צורה", כלומר זהות אנושית בכל אדם. אבל יש זהות מיוחדת ונבדלת לעם ישראל, והיא עושה אותו למין בפני עצמו, אף שכמו כל היצורים הוא נמנה עם כל באי עולם. ולכן ניתנו לנו שני מועדים: ראש השנה שהוא ראש השנה לעולם כולו, ואנחנו בכלל העולם נידונים בו, וחודש ניסן שבו נהיינו לעם סגולה והוא מייצג את "צורתו המיוחדת" של הישראלי, וזאת אסור לשכוח.

מהם, או נכון יותר, מה צריכים להיות מרכיביה של הזהות הזאת? הרי היא אינה גזעית-ביולוגית, ואף אינה קשורה לירושה העוברת מאב לבן. עיקרה של זהות זו הוא **מחויבות**. את המחויבות הזאת מסמל **הפתח** שעליו ניתן, באותו חודש בו נבראה הזהות, הדם על המשקוף ועל המזוזות.

הפתח בנוי כך ששתי מזוזות מחזיקות את המשקוף, והמשקוף תומך ומאחד את שתי המזוזות. טול אחד מהשלושה – והפתח מאבד את צורתו, צורת פתח, היינו את זהותו כפתח. הנצי"ב מסביר ששלושת חלקי הפתח מסמלים את שלושת הדברים שהעולם היהודי עומד עליהם: תורה, עבודה וגמילות חסדים. ואף על פי שהמשקוף הוא הגבוה והוא מסמל את התורה – כשם ששתי המזוזות אינן יכולות לעמוד בלעדיו כך אין המשקוף – היינו התורה – יכולה לעמוד בלי שתי המזוזות. תורה, עבודה וגמילות חסדים במשמע של כל המצוות שבין אדם לחברו, אחוזים זה בזה, ורק כשהישראלי מקפיד על קיומן המשולש הוא משמר את זהותו הנבדלת משאר העמים.